

О.П. Подцерковний,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри господарського права й процесу

КАФЕДРА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Розвитку економіко-правового напрямку юридичної освіти та науки у сфері економіки й бізнесу в стінах Національного університету «Одеська юридична академія» завжди приділялася належна увага. Вона зумовлена передусім потребою підготовки висококваліфікованих юристів і економіки: бізнес-адвокатів, юрисконсультів, арбітражних керуючих, приватних виконавців, суддів господарських судів, корпоративних юристів, арбітрів та ін. Із моменту перетворення Юридичного інституту в Національну юридичну академію відповідний напрям освітніх і наукових процесів спочатку був реалізований під час створення кафедри підприємницького та комерційного права, а з 2008 р. набув сучасного вигляду в діяльності кафедри господарського права і процесу НУ «Одеська юридична академія». На чолі кафедри відтоді – доктор юридичних наук, професор Олег Петрович Подцерковний, автор понад 260 наукових робіт із господарського права й процесу, член науково-консультативної ради при Верховному Суді України, член-кореспондент Національної академії правових наук, арбітр Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Кафедра об'єднала справжніх однодумців – науковців і юристів-практиків, суддів господарських судів і бізнес-адвокатів, націлених не лише на дослідження сучасних процесів правового регулювання економіки, але й на створення сучасної моделі викладення господарсько-правових дисциплін, таких, як господарське право, господарське процесуальне право, правове регулювання банкрутства, юридичний супровід бізнесу, застосування норм господарського та господарсько-проце-

суального права, господарське договірне право й ін.

Наукові дослідження та напрями викладання господарсько-правових дисциплін кафедри спираються на традиції виокремлення господарського законодавства та господарського судочинства в правовій системі України, включаючи кодифікацію господарського законодавства в Господарському кодексі України, традиції спеціалізації господарських судів, виділення спеціальності 12.00.04 «Господарське право; господарське процесуальне право» із захисту кандидатських і докторських дисертацій, розроблення нового Господарського процесуального кодексу.

Особливістю наукових і викладацьких підходів кафедри, що виділяють її серед інших господарсько-правових шкіл нашої держави (київської, донецької, харківської), можуть бути визнані такі напрями теоретико-прикладних напрацювань:

1) ґрунтовні дослідження зарубіжного досвіду кодифікації господарського законодавства та функціонування спеціалізованих судових органів із розгляду економічних конфліктів у розвинутих країнах світу;

2) практичне спрямування досліджень на вироблення пропорційної моделі державно-правового регулювання економіки, підпорядкування державних інтересів і державних регулятивних актів потребам розвитку економіки та бізнесу;

3) усебічне дослідження процесуальних аспектів господарського судочинства та судово-правової реформи у сфері господарської юстиції;

4) усебічне дослідження господарсько-фінансових аспектів бізнес-процесів;

5) поглиблене вивчення правових механізмів регулювання тих видів господарської діяльності, що є поширеними в Причорноморському економічному регіоні й мають зовнішньоекономічний ефект.

Невипадково протягом 2012–2017 рр. кафедра господарського права і процесу розробила спільно з кафедрою економіки НУ «ОЮА» науково-дослідні теми, що фінансувалися за рахунок коштів державного бюджету: «Організаційно-правове забезпечення державної підтримки розвитку морегосподарського комплексу України», держ. реєстр. № 0112U000692 (2012–2017 рр.) і «Організаційно-правовий механізм реалізації експортного потенціалу України на інноваційних засадах», держ. реєстр. № 011511002496 (2015–2017 рр.)».

Надзвичайно позитивним у контексті подібного господарсько-правового підходу виявилось поєднання юридичних і економічних знань, наближення проблем практики застосування господарського законодавства до потреб проведення економічних реформ. Серед іншого це дозволило здійснити більш щільну кооперацію між вищою наукою та господарськими судами України. Із 2009 р. при господарському суді Одеської області й Одеському апеляційному господарському суді діє відділення кафедри господарського права й процесу НУ «ОЮА», яке протягом 8 років провело понад 50 науково-практичних заходів за участі суддів господарських судів і викладачів університету (узагальнення практики роботи господарських судів, спільні науково-практичні семінари, наукові студентські гуртки, відвідування студентами судових засідань тощо). Відповідні заходи здобули широку підтримку суддів, викладачів і студентів.

Власна господарсько-правова концепція кафедри знайшла відображення в підготовленому її викладачами підручнику «Господарське право» [1], який отримав гриф Міністерства освіти й науки України за позитивних відгуків таких відомих юристів-господарників, як академіки В.К. Мамутов, Д.М. При-

тика, А.Г. Бобкова, професор О.А. Беляневич та ін. Можна впевнено говорити про те, що цей підручник став одним із найкращих підручників із господарського права у вищій школі. Подібний оптимізм зумовлений тим, що в книзі застосовано не інструктивно-описовий підхід до викладення матеріалу (шляхом цитування численних законодавчих актів), а аналітично-порівняльний аналіз чинного господарського законодавства, думок провідних теоретиків і практиків господарсько-правової галузі. Це дозволило системно застосовувати господарське законодавство, не протиставляти, а суміщати та конструктивно тлумачити господарсько-, фінансово-, цивільно- й адміністративно-правові норми у сфері економічного регулювання, дозволило гнучко відображати в навчальному матеріалі тенденції впливу господарського законодавства на економічні відносини.

Основною ідеєю підручника стала теза про те, що господарське право спрямоване на врегулювання в цілому господарської діяльності, а не лише її зобов'язальної частини чи правового статусу суб'єктів господарювання. За такого підходу аналізу піддані вимоги до здійснення господарської діяльності, які застосовуються до суб'єкта господарювання незалежно від його вступу в будь-які відносини. Ці вимоги формують так звані «правила гри» в економіці, поіменовані в ГК України суспільним господарським порядком (преамбула, ст. 5), включають серед іншого вимоги до організації внутрішньогосподарських відносин, порядок легалізації та припинення господарської діяльності, регуляторну політику держави у сфері господарювання тощо, дозволяють сумістити аналіз договірних і організаційних аспектів господарської діяльності.

Уперше на рівні підручника з господарського права в період після набуття чинності ГК України в наведеній праці розкриті теми з історії та періодизації розвитку господарського права (проф. О.П. Подчерковний), досвіду

державного регулювання господарської діяльності в зарубіжних країнах (доцент В.В. Добровольська), методології тлумачення господарсько-правових джерел (проф. О.П. Подцерковний), посередницької діяльності у сфері господарювання (доцент М.Ю. Картузов), грошових зобов'язань господарського характеру (проф. О.П. Подцерковний), правової роботи у сфері господарювання (проф. О.П. Подцерковний і доцент В.В. Добровольська) тощо. До речі, остання розробка дозволила кафедрі внести пропозиції, які були підтримані керівництвом НУ «ОЮА», щодо запровадження курсу для магістрів права «Юридичний супровід бізнесу», розрахованого на набуття студентами знань про організацію роботи юридичних служб підприємств.

У 2017 р. підготовлена нова редакція цього підручника, оновлений зміст якого відображає стрімкі зміни в господарському законодавстві, що відбулися протягом 2014–2017 рр.

У 2011 р. кафедра представила підручник «Господарське процесуальне право» за ред. О.П. Подцерковного та М.Ю. Картузова [2], робота над яким ускладнилася тривалими дискусіями з приводу ухвалення судово-правової реформи. Позитивні рецензії на підручник надійшли від академіків І.Г. Побірченка, Д.М. Притики, професора В.В. Долежана й інших відомих фахівців. Своєрідною візитівкою підручника, крім традиційних положень щодо курсу господарського процесу, стали такі нові розділи, як історія торговельної та господарської юрисдикції (проф. О.П. Подцерковний), запобіжні заходи (доц. М.Ю. Картузов), засоби господарсько-процесуального примусу та відповідальності (ас. Г.М. Пенчева) тощо. У підручнику наведені численні приклади з практики господарських судів щодо застосування господарського законодавства, що відрізняє цей підручник із-поміж інших.

Кафедра здійснює розроблення провідних тем наукових економіко-правових досліджень, що дозволяє пози-

ціонувати науковий внесок одеських господарників у системі інших галузевих досліджень. Із моменту виділення господарсько-правового напрямку майже всі викладачі кафедри захистили кандидатські та докторські дисертації. При цьому професори Віталій Георгійович Олюха та Микола Дмитрович Василенко, захистивши докторські дисертації на теми «Господарсько-правові засоби оптимізації капітального будівництва в сучасній Україні» (2015 р.) і «Концептуальні засади господарсько-правового режиму технопарків і технополісів» (2014 р.), продовжуючи працю в галузі господарського права й процесу, очолили самостійні кафедри університету.

Підготовлена на кафедрі господарського права й процесу докторська дисертація Володимира Миколайовича Ковалю «Концептуальні засади юридичної інтерпретації в господарському судочинстві» (2012 р.), поряд із розробками проф. О.П. Подцерковного щодо тлумачення норм господарського законодавства, заклали методологічну основу для впровадження магістерського курсу на факультеті цивільної та господарської юстиції університету «Застосування норм господарського та господарського процесуального законодавства».

Протягом останніх п'яти років функціонування кафедри якісно змінився зміст наукової роботи, що знайшло відображення в наукових монографіях, які підготували викладачі кафедри [3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

На кафедрі продовжується підготовка нових докторських дисертацій із найбільш актуальних тем досліджень. Зокрема, доцент Луїза Джумберівна Романадзе закінчує роботу над докторською дисертацією за темою «Медіація як інститут сучасного права». Авторка не лише здійснює наукову роботу в цьому напрямі, але й виступила співавтором законопроекту «Про медіацію», який ухвалено в першій редакції у Верховній Раді України. Важливість розгляду цієї тематики актуалізувалася у зв'язку з розробленням нового Господарського процесуального кодексу, який

не лише передбачає процедури врегулювання спору за участі судді, але й уперше згадує про медіаторів як суб'єктів, які сприяють вирішенню господарських спорів. У зв'язку із цим важливо не лише здійснити науковий супровід процесу впровадження медіації на рівні конкретних законодавчих актів, але й розробити Кодекс етики медіаторів та інші стандарти професії медіатора.

Крістіна Анатоліївна Возняковська, захистивши у 2012 р. кандидатську дисертацію на тему «Господарсько-правові засоби протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом», вирішила продовжити опрацювання напрямку фінансово-господарської діяльності. Тема її докторської дисертації – «Господарсько-правові засоби забезпечення платоспроможності кредитно-фінансових установ в умовах євроінтеграції». Ця праця спрямована не лише на вирішення проблем банкрутства та платоспроможності в господарському комплексі, але й на формулювання сучасної моделі банківського регулювання в контексті європейських стандартів і потреб економічної системи України.

Господарсько-правові особливості кредитно-фінансових відносин, інвестування та банкрутства розробляються не лише професором О.П. Подцерковним, але й іншими викладачами кафедри. Зокрема, Олександр Рудольфович Гофман у дисертаційному дослідженні «Державна гарантія як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань» (2014 р.) не лише проаналізував зарубіжний досвід державного гарантування, зокрема країн СНД, Німеччини, Франції, США у сфері правового забезпечення державних гарантій, але й довів необхідність визначення державної гарантії як засобу державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, запропонував визначити на законодавчому рівні договір державної гарантії та віднести його до форм державно-приватного партнерства. Загалом у роботі відображене загальне спрямування досліджень одеських юристів-господарників на пошук

такої моделі відносин між державою та бізнесом, коли кожний інститут господарського права та суміжних галузей права спрямований на стимулювання бізнесової активності, створює для держави не лише права, але й обов'язки перед суб'єктами господарювання, зокрема щодо порядку надання державних гарантій.

Не менш актуальною та змістовною виявилася дисертаційна робота за господарсько-фінансовим напрямом, виконана Романом Віталійовичем Тарнавським («Господарсько-правове стимулювання венчурного інвестування в Україні» (2017 р.)). Низка актуальних положень цієї роботи лягла сьогодні в основу інноваційного навчального курсу в НУ «ОЮА» «Правовідносини електронної комерції».

У цьому контексті звертає на себе увагу також науковий доробок Ярослава Вікторовича Петруненка, який захистив кандидатську дисертацію на тему «Господарсько-правові основи державних закупівель в Україні» (2013 р.), спрямовану на вдосконалення процедур державних закупівель у контексті підвищення прозорості відповідних операцій і стимулювання бізнесової активності з використанням інструментів державного регулювання публічних закупівель.

Загалом сфера державного господарювання традиційно знаходить глибоке відображення в працях учених Одеської школи господарського права. Можна звернути увагу на дисертаційні роботи доцентів кафедри господарського права й процесу Ганни Миколаївни Будурової на тему «Господарсько-правове регулювання комерційного використання державного майна» (2014 р.), Едуарда Гавриловича Бойченко на тему «Правове регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України» (2015 р.), Юліана Зіновійовича Драпайла на тему «Правове регулювання господарських відносин у морських портах» (2013 р.) та ін.

Не можна не згадати дисертаційні роботи з процесуального напрямку, актуальність яких особливо помітно

підвищилася у зв'язку з розробленням і прийняттям нового Господарського процесуального кодексу під час упровадження судової реформи. Методологічною основою для цього стала робота професора О.П. Подцерковного в Конституційній комісії, якою було розроблено законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Активне просування ідей щодо спеціалізації господарського судочинства в теорії та на практиці (у роботі вказаного органу) дозволило відстояти створення не лише Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду, але й домогтися закріплення інституційного та процесуального виділення системи господарських судів у правовій системі України попри потужну протидію цьому ефективному елементу юрисдикційних інститутів із боку окремих деструктивних наукових кіл.

Спряли цьому й загальноукраїнські наукові заходи, проведені одеськими юристами-господарниками, зокрема «Звернення представників наукової громадськості щодо негативних наслідків ліквідації господарських судів України» (2014 р.), пропозиції до проекту Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів (2015 р.) узагальнення у відповідному збірнику виступів у ЗМІ представників юридичної та бізнесової спільноти щодо критичного оцінювання ініціатив щодо ліквідації господарських судів в Україні (2015 р.), науково-практичних конференцій 2011, 2014 і 2016 рр. із питань обговорення проекту ГПК, реформи міжнародного комерційного арбітражу, виконавчої служби та процедур банкрутства з виданням відповідних збірників.

Наукові розробки викладачів кафедри у сфері господарського процесу та практичного забезпечення захисту прав суб'єктів господарювання також були спрямовані на досягнення відповідної мети. Тут можна виділити кандидатську дисертацію голови господарського суду Одеської області, доцента кафедри господарського права й проце-

су Володимира Степановича Петрова на тему «Установлення та зміна способу й порядку виконання рішення господарського суду» (2016 р.), Антоніни Олександрівни Згами «Повноваження суду апеляційної інстанції в господарському процесі» (2014 р.) та ін.

Не можна не відмітити й супровід кафедрою господарського права й процесу наукових розробок, що виконуються практичними працівниками. Тут можна відмітити захищені дисертації заступника міністра юстиції Сергія Володимировича Шкляра на тему «Захист прав та інтересів суб'єктів господарювання в правовідносинах з органами Антимонопольного комітету України» (2012 р.), судді Вишого господарського суду Михайла Михайловича Малетича на тему «Фізична особа, зацікавлена в розгляді справи, як учасник господарського процесу» (2015 р.), судді господарського суду Одеської області Лілії Іванівни Грабован «Погашення вимог кредиторів у процедурі банкрутства» (2017 р.) та ін.

Загалом протягом 2008–2017 рр. професорсько-викладацьким слідом кафедри було опубліковано понад 300 наукових робіт загальним обсягом понад 170 друк. арк., прийнято участь у понад 150 міжнародних семінарах, конференціях тощо. Тексти цих та інших наукових висновків розміщено для публічного ознайомлення в Інтернеті (<http://www.economiclaw.od.ua/nauchnaya-deyatelnost/nauchnyezaklyucheniya-i-kommentarii/>).

Огляд зробленого в цій сфері доводить наявність широкого наукового підґрунтя не лише для висновку про завершеність формування Одеської школи господарського права, основним осередком якої є кафедра господарського права й процесу Національного університету «Одеська юридична академія», але й для оптимістичного очікування нових наукових розробок учених півдня України у відповідний галузі. Глобальні економічні перетворення, адаптація вітчизняного господарського законодавства до загальноєвропейських і найкра-

щих світових стандартів вимагають від Одеської школи господарського права поглиблення досліджень у сфері господарсько-правової компаративістики, подолання недоліків ринкового реформування, вироблення сучасних підходів до збалансування правовідносин між державою та бізнесом, подальшої наполегливої роботи щодо кодифікації господарського законодавства на базі Господарського кодексу України й усунення недоліків господарсько-процесуальної реформи, які є об'єктивними на сучасній бурхливій стадії реформування судочинства та суміжних правових інститутів. Досягнутий досвід відповідної наукової роботи кафедри господарського права й процесу НУ «ОЮА», результати впровадження їх роботи в правовій і економічній системі України дозволяють упевнено дивитися на майбутнє Одеської школи господарського права й очікувати вирішення зазначених складних проблем економіко-правової дійсності сучасної України.

Література

1. *Господарське право* : [підручник] / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, А.В. Смітюх та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. – Х. : Одіссей, 2010. – 640 с.
2. *Господарське процесуальне право* : [підручник] / О.П. Подцерковний, О.О. Квасніцька, Т.В. Степанова; за ред. О.П. Подцерковного та М.Ю. Картузова. – Х. : Одіссей, 2011. – 400 с.
3. *Олюха В.Г. Оптимізація капітального будівництва : господарсько-правові проблеми* : [монографія] / В.Г. Олюха. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 302 с.
4. *Василенко М.Д. Спеціальні господарсько-правові режими технопарків і технополісів: досвід України та зарубіжних країн* : [монографія] / М.Д. Василенко. – О. : Сімекс-прінт, 2012. – 225 с.
5. *Организационно-правовые основы функционирования морехозяйственного комплекса Украины* : [монографія] / О.Н. Кибик, О.П. Подцерковний, Д.В. Зятіна, В.А. Котлубай и др.; под ред. О.Н. Кибик, О.П. Подцерковного. – Одесса : Фенікс, 2012. – 159 с.
6. *Державна підтримка розвитку моргосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти)* : [монографія] / О.М. Кібік, О.П. Подцерковний, Ю.З. Драпайло, В.О. Котлубай та ін.; за ред. О.М. Кібік, О.П. Подцерковного. – Одеса : ФОП Грін Д.С., 2014. – 442 с.
7. *Добровольська В.В. Правове забезпечення державного регулювання економіки* : [монографія] / В.В. Добровольська. – О. : Фенікс, 2010. – 258 с.
8. *Драпайло Ю.З. Господарські правовідносини в морських портах* : [монографія] / Ю.З. Драпайло. – О. : Юридична література, 2014. – 216 с.
9. *Картузов М.Ю. Предупредительные меры в хозяйственном процессе: опыт Украины и зарубежных стран* : [монографія] / М.Ю. Картузов. – Одесса : Фенікс, 2014. – 247 с.
10. *Попелюк В.П. Правове регулювання відносин контролю у сфері господарювання* : [монографія] / В.П. Попелюк; НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2013. – 208 с.
11. *Ківалов С.В. Сучасний стан і напрями вдосконалення правових механізмів підтримки інновацій, комерціалізації досліджень, захисту прав інтелектуальної власності та підприємництва в Україні* / С.В. Ківалов, О.П. Подцерковний, Л.Д. Романадзе, Д.В. Зятіна // *Досвід європейських університетів із комерціалізації інновацій і можливості його застосування в Україні* : [монографія]. – Дніпропетровськ : «Дріант», 2014. – 246 с.
12. *Бойченко Е.Г. Правове регулювання господарської діяльності Збройних Сил України* : [монографія] / Е.Г. Бойченко. – Одеса, «Печатный дом», 2016. – 184 с.
13. *Comparative military law : methodological manual on the course of lectures in Engl. for law students a. post-graduates of the Nat. univ. «Odesa acad. of law»* / E.G. Boichenko; Nat. univ. «Odesa acad. of law», Military training dep. – Odesa : Feniks, 2011. – 294 p.

